

Foto: Christina Lindström

Tillbaka i Bangladesh

Bangladesh är ett av världens fattigaste länder med en hög korruption och stort beroende av utländskt bistånd.

En del tredje världen-kännare pekar på den ökande medellivslängden, sjunkande spädbarnsdödligheten och minskande analfabetismen och hävdar att landet långsamt är på väg ut ur den extrema fattigdomen.

När vi, tre medlemmar i Stockholms LS i mars 2002 på nytt besöker landet som en del i ett u-infoprojekt, träffar vi några av de allra fattigaste,

och de berättar en helt annan historia.

En historia om ökande klyftor, om större svårigheter att försörja sig, om ett ännu värre förtryck av ursprungsbefolkningen och hårdare slit för att överleva.

Det är människor som arbetar i Dhakas klädfabriker, sluminvanare som vråks från sina enkla skjul, jordlösa daglönare som tvingas lämna bort sina barn för att de inte kan ge dem mat, lantarbetare utan jord och arbete. Men de är också – och inte minst –

kämpande människor. Människor som väljer att organisera sig och slåss för rätten till ett värdigt liv.

Bönder som saknar jord och därför ockuperar. Arbetare som organiserar sig i fackföreningar. Människor som vägrar att leva på knä; den ställning de tilldelats i den globala arbetsfördelningen.

Medan Världsbanken rekommenderar Bangladesh att satsa hårdare på jordbruk för export vill dessa människor se en ökad självför-

sörjning. När USA trycker på för export av landets gasfynigheter via pipelines till Indien, och Internationella valutafonden (IMF) hävdar att Bangladesh ska privatisera kraftsektorn, industrin och telekommunikationerna, vill de vi träffade att gasen och pengarna den genererar ska lyfta landet ur fattigdom.

Det handlar om vad vi vill se, vilka historier vi väljer att berätta – eller inte berätta – och det handlar om vilken sida vi väljer att stå på.

U-Infos Bangladeshgrupp

Char Hadi, en av de ockuperade öarna i södra Bangladesh.

Foto: Christina Lindström

Vi är tillbaka i Dashmina i södra Bangladesh, en stark bas för de jordlösa rörelse i landet. Vi sitter i det stora rummet i Doli Khans hus och äter papaya och små, söta bananer och dricker te. Solen har gått ned och mörkret sänker sig över samhället.

Utanför tänds lamporna i de små husen av plåt eller halm. Fåglarna har tystnat för kvällen, bara gräshopporna gnisslar i mörkret och cykelklockorna från stora vägen plingar.

Sist vi besökte Dashmina, hade legaliseringsprocessen kring fyra av de tjugotvå öar som ockuperats i de södra delarna av landet startat.

Nu, ganska precis två år senare, är den avslutad för två av dem. På char Bashbaria och char Bourhan är jordockupanterna nu formellt legala ägare av marken. På de två andra, char Hadi och char Shahjalal, väntar invånarna fortfarande otåligt. Varje familj har betalat 2 000 taka (ungefär 370 kronor) för att få bli registrerade, vilket är en enorm summa för de utfattiga jordockupanterna som har mycket små möjligheter att få fram pengar.

– Vi ska ta initiativ för att få igång legaliseringsprocesserna kring de två öarna igen, säger Doli som är ordförande i BKS, när vi diskuterar frågan. Vi har också försökt påbörja processen kring en del av de andra öarna men myndigheterna har inte svarat ordentligt än...

Nej, istället ser det ut som om myndigheterna förhalar processen.

På char Hadi har träden vuxit sig stora sedan de planterades i början av ockupationen.
Foto: Christina Lindstrom

Den nya regeringen påstår att den inte vet var de inbetalade pengarna finns och skyller på den förra – totalt korrupta – Awami League-regeringen. Dessutom har administrationen på lokal nivå ändrats. Och det tycks också – om man ska döma av vad de väntande jordockupanterna säger – som om det finns en viss tröghet inom de egna organisationerna just nu. Och dessutom är hela processen enormt byråkratisk och tidskrävande,

något vi själva såg för två år sedan.

– Vi är hoppfulla, säger i alla fall några av dem vi träffar vid vårt första möte på char Hadi nästa dag. Vi har lämnat in vår ansökan och den har blivit utsorterad. Att få våra bosättningar legaliserade är den allra viktigaste frågan just nu!

På char Hadi bor ungefär 14 000 människor. Det var en av de första öar som ockuperades 1992. Människorna där lever av vad de odlar: ris och linser, bönor, potatis,

chili och grönsaker. De fiskar i floden och håller ankor och kycklingar.

Några har dessutom kor, getter eller bufflar som ger mjölk, och ett överskott av mjölken kan säljas och ge kontanter. Jämfört med för två år sedan har många av människorna på char Hadi fått det bättre. De odlar mer och intensivare, och de har fler bufflar och kor.

Bufflarna stjäls

Nästan alla framsteg de gjort har de gjort av egen kraft. De får ytterst lite hjälp eller bistånd utifrån. Några plåttak från regeringen till en byggnad som fungerar som skola, och ett projekt för buffeluppfödning bekostat av den belgiska solidaritetsorganisationen Oxfam, men annars ingenting. Och de blir fortfarande överfallna och rånade. Den senaste gången i januari då flera bufflar och kor stals med båt av några utifrån.

Dessutom försöker regeringen i landet så splittring mellan de jordlösa. Något Badrul Alam berättar för oss på kvällen.

– BNP:s bondeorganisation har kommit hit, säger han med en liten suck. Det har skapat problem. Folk här tycker att legaliseringsprocessen går för långsamt. Ni vet, de har betalat mycket pengar och ingenting händer... Det här har gett den nya, regeringstrogn bondeorganisationen en missnöjesgrund att stå på... I den här regionen kan de ställa till problem för oss. Inte i övriga landet, men här. Jag hoppas verkligen att vi kan lösa det.

På char Bourhan, där legalise-

Bakslaget i Patharghata

I januari försökte de jordlösa bönderna i Patharghata i söder genomföra en ny ockupation. Men försöket slogs brutalt ner och nu tvingas flera av ledarna för ockupationen att gömma sig i huvudstaden.

Enligt två regeringsdeklarationer ska allmän mark tillfalla de genuint jordlösa. Oftast händer inget och därför ockuperar de jordlösa bönderna jorden istället.

Tidigare användes jorden av rika jordägare och många jordlösa har dödats och skadats av inhyrda gangsters eller hamnat i fängelse.

Trots svårigheterna har jordockupationerna i just söder, där det finns mycket allmän mark, varit framgångsrika. Men i Patharghata i januari i år misslyckades försöket trots långa förberedelser.

– Säkerhetspolisen lyckades ta reda på precis när vi skulle ockupera, säger Luskar Mohamad

Khalilur Rahman, ordförande i BKF i distriktet Borguna.

Innan de påbörjade ockupationen hade de lokala myndigheterna uppmontrat de jordlösa bönderna i deras kamp, men så – över en natt – ändrades hela situationen.

Fascistisk regering

– Den lokala MP:n (member of Parliament) var emot oss och beordrade myndigheterna att deklara undantagstillstånd! Han frångick

lagen. Situationen förändrades med den nya regeringen, som nästan kan kallas fascistisk, säger Luskar.

– 1999 hade vi vår första demonstration, säger Luskar Rahman. Då krävde vi att de skulle dela ut jord. De kom visserligen med löften men inget hände...

Ett år senare deklarerade de lokala myndigheterna att varje jordlös familj skulle lämna in en ansökan om jord och 12 000 ansökningar kom in.

På char Bourhan har okkupanterna antligen fått paper på att de har rätt till jorden.
Foto: Christina Lindström

ringsprocessen är klar, är mänskorna glada. Det är som om ett oklyfts från deras axlar.

Inte råd med läkare

– Vi äger marken nu och det gör oss så klart glada, säger Sahmpa, en kvinna som vi träffar. Men samtidigt vet vi att det inte är lösningen på allt. Nu ska vi försöka förbättra vår ekonomiska situation och vi behöver en skola för barnen. Vi behöver lärare och rent dricksvatten. I zon ett och två på ön finns en skola men här, i zon fem, finns ingen... Vi behöver hälsovård också, här finns ingen läkare.

Sahmpa nickar mot sin son som hänger i famnen på henne.

– Min son har varit sjuk i femton

dagar och jag har inte kunnat åka till läkaren eftersom jag inte har råd, säger hon. Jag får vänta. Men han har fortfarande feber...

Hon tystnar och vi tittar på den lilla pojken. Han säger ingenting men ögonen är glansiga och blick- en dimmig.

– Om jag skulle åka till Dashmina med min son skulle det kosta mig mellan tjugo och femtio thaka, plus femtio i transport. Om det blir undersökning kostar det ännu mer. Ja, det kan kosta ända upp till fyrahundra taka om de ska ta prover... Om vi ser att det kostar mycket åker vi inte dit.

Det är så här det ser ut för de jordlösa som ockuperar mark i Bangladesh. Men trots alla svårig-

heter är deras situation ändå mycket bättre än vad den var innan, när de bodde på fastlandet. Jorden är deras och odlingarna utökas. Problemen med våld inom familjerna eller det förslavande hemgiftssystemet är mindre än på fastlandet. Och genom organisationernas radikala arbete, och det faktum att män och kvinnor äger lika mycket jord, har de lyckats stärka kvinnornas ställning och gjort dem mycket mer jämlika än på andra håll i landet. Det är inte konstigt att de ockuperade öarna i söder har fungerat som flaggskepp för organisationerna under en längre tid trots att invånarna där bara utgör en knapp tiondel av det totala medlemsantalet.

Per Erixon

Trots alla problem så har folket på öarna det bättre nu än innan ockupationerna.

Foto: Christina Lindström

Men fortfarande hände inget.

– Då gick vi från dörr till dörr och sa att vi måste skapa en rörelse för att ta över jorden, säger Luskar Rahman. Efter det samlades vi, mer än 15 000 människor och krävde att de skulle dela ut jord. Vi gav dem två månaders ultimatum.

Överfallna av gangsters

I januari, när det gått mer än tre månader, kritiserade de jordlösa regeringen för att inget hänt och förklarade samtidigt att de tänkte ockupera. Men de gav inget datum för ockupationen. Och så, helt

plötsligt, när ockupationen skulle starta så förändrades situationen.

– Kvällen innan ockupationen var det en intensiv verksamhet i området, säger Shipra Rani, en 18-årig kvinna som är sekreterare i BKS i Patharghata. Den tjugoförsta januari, när vi var på väg att påbörja ockupationen blev vi överfallna av "musclemen" (gangsters).

Många blev skadade och speciellt kvinnorna blev fysiskt angripna.

– Vi hade tagit med oss peppar och liknande saker för att försvara oss med men de lyckades ta allt

från oss! Hundrafemtio av oss, både män och kvinnor, blev arresterade men många släpptes på natten mot löfte om att avbryta ockupationen...

Det blir tyst i rummet. Den tunga trafiken från gatan tre våningar nedanför det slitna kontoret dånar, scootertaxis och lastbilar tutar och fläkten i taket slamrar.

Fienden avslöjad

– Vi har förstått att vi måste vara enade, säger Luskar Mohammad. Vi kunde inte hålla datumet för ockupationen hemligt och vi kunde inte identifiera våra fiender till-

Organisationerna

Bangladesh Krishok

Federation, BKF, (Bangladesh bondefederation) skapades 1976.

Organisationen har ungefär 640 000 medlemmar varav de flesta är små eller jordlösa bönder och fattiga lantarbeta-

re. Kvinnoorganisationen **Bangladesh Kisan Sabha**, BKS, (Bangladesh kvinnliga bondeorganisation) bildades 1992 för att involvera kvinnorna i kampen. Organisationen har 550 000 medlemmar.

BKF och BKS arbetar nära varandra men BKS tar även upp specifika kvinnofrågor och arbetar separat med dem. Under nästan hela 1990-talet har jord-ockupationer av så kallat *khasland* – alltså allmän, regeringsägd jord – utgjort en av de största frågorna för BKF och BKS. I de södra delarna av landet bor för närvarande mer än 100 000 människor på ockuperad mark. Även i de norra delarna av landet och i huvudstaden Dhaka har jord ockuperats. Förutom jordockupationer arbetar organisationerna bland annat för livsmedels-säkerhet, mot genmanipulerat utsäde och mot hemgifts-systemet i landet.

De är också uttalande motståndare till den politik

Världsbanken, IMF och WTO. **Bangladesh Adivasi Samity** (organisationen för Bangladesh ursprungsbefolkning) startade 1993 och har 45 000 medlemmar. Organisationen arbetar främst i de norra delarna av landet och flera olika folkgrupper från ursprungsbefolkningen ingår.

räckligt klart. De som varit vänner i kampen tidigare visade sig plötsligt vara våra fiender.

Han ser lite sorgsen ut där han sitter på golvet mitt emot oss i en fotsid blekgul skjorta. Men trots bakslaget är de lokala ledarna från Patharghata övertygade om att de ska försöka igen.

– Vi måste organisera nu, säger Luskar Mohammad. Det kommer att ta tid men de som inte är anklagade för brott och måste hålla sig undan från sina hem, försöker övertyga folk om att det är ett tillfälligt bakslag och inget nederlag.

Per Erixon

Få känner till att Bangladesh har en förtryckt ursprungsbe-folkning. Annu färre känner till de förhållanden och förföl-jelser de lever under. SAC var de första internationella besökarna hos adivasis.

Norra Bangladesh är hemvist för en stor del av landets ursprungsbe-folkning, adivasis. Här finns runt en och en halv miljon, varav shan-talfolket är den största gruppen.

Tomas Tursa Marandi kommer från shantalfolket och är ordförande i Bangladesh Adivasi Samity. För honom är de största frågorna för adivasis tveklöst "värdighet och konstitutionellt erkännande".

Shantalman i byn Chos Hata.

Fördrivningar och svek

– Vi har rest de kraven till regeringen många gånger och vi måste vinna någon gång, vi kan inte förlora om och om igen.

Jag förstår vad Tomas menar. Det är vår sista kväll i Dinajpur och i flera dagar har vi rest runt i adivasi-byar och lyssnat på berättelser från folket där. Överallt handlar det om fördrivning och förlorad jord, om uppror, motstånd, svek och flykt till Indien.

– De kom på natten, berättar en gammal man i byn Chos Hata. De brände huset och misshandlade min hustru och son. Det fanns tjugofem familjer i byn och alla flydde därifrån...

Eller Sufal Mardi, som suttit i fängelse tre gånger för att han försökte ta tillbaka den jord han ägde och som togs ifrån hans familj med hjälp av falska dokument då Bangladesh var en del av Pakistan.

– En gång lyckades jag ta tillbaka marken med hjälp av andra,

säger Sufal. Men jag lyckades inte behålla den...

Han sitter längst fram vid bymötet, bredvid två män med de traditionella vapnen pil och båge, och han håller blicken stint på oss, de gäster som besöker byn. När vi åker därifrån dyker han upp på nästa möte, i en annan by längre bort.

Rasism och trakasserier

Nästan alltid är det historier om rika som lagt under sig ursprungsbefolkningens jord och tvingat dem på flykt. Eller vardagstrakasserier, avgifter som betalats till de lokala myndigheterna men försvinner i byråkratien, lägre lön för dagsverken och ren rasism på tehus eller restauranger.

Men naturligtvis finns det berättelser om motstånd också, som i

shantalbyn Baduria. En man som avlönas av den katolska hjälporganisationen Caritas som lärare i byn berättar att marken där byn ligger är traditionell shantalmark och inte ockuperat khasland.

– I den här byn och en till, har vi slagit tillbaka attacker nyligen, berättar han. Det var just efter det att den nya regeringen kom till makten. Vi tog slogan "do or die" och så mobiliserade vi.

De använde sig av traditionella vapen, båge och pil och de vågade inte anfälla dem två gånger.

Stridbara ockupanter

I byn Badronia, också den en bit utanför storstaden Dinajpur, har befolkningen lyckats ockupera

jord för att bygga hus, ha köksträdgårdar och lite fruktträd.

– Innan levde de utspridda på många ställen, säger Tomas. De hade inga hem utan fick bo hos dem de arbetade hos. 1995 ockuperade vi marken och byggde byn.

– Det blev strider efter ockupationen, fortsätter Tomas. Strider mellan oss och lokala, inflytelserika personer som hade intressen i området. I en närlig-

gande ockuperad by skadades femton personer så svårt att de fick föras till sjukhus.

Nu har de lämnat in en ansökan till de lokala myndigheterna om permanenta bosättningar och en del av ockupanterna har fått det.

Per Erixon

En kamp för värdighet

"De kom på natten, brände huset och misshandlade min hustru och son."

Adivasi-historia

Shantalfolket har ett förflutet som revoltörer. Vid mitten av 1800-talet skakades landet av en stor bonderevolt där shantal spelade en framträdande roll. Det tog de engelska kolonisatorerna ett år att kväsa revolten, till priset av tiotusen döda. Årsdagen av revolten högtidligt fortsärfarande i de norra delarna av landet den 13 juni.

1948–1949 var det en ny stor revolt bland bönderna i landet och även den här gången tillhörde många av de revolterande shantalfolket.

– Det märkliga med den revolten var att kvinnorna inte flydde under striderna utan stod i främsta ledet, säger Tomas. Det hände ofta att männen blev rädda och försvann men kvinnorna stannade kvar och kämpade!

Efter den våg av repression som följde på revolten flydde många adivasis till Indien och många andra blev svårt torterade.

Frihet för vem?

– Även i frihetskriget 1971 var många adivasis med och slogs för ett fritt Bangladesh, men vi hade inga separata krav för vi trodde att vi skulle bli befriade vi också.

Efter 1971 är det samma historia som för många andra ursprungsfolk i världen: vaga löften och förhoppningar, fortsatt fördrivning och plundring, tystnad. Men ännu inget erkännande av några som helst rättigheter.

– Alla regeringar efter 1971 har varit emot

oss adivasis, säger Tomas. Mujibur Rahman, Bangladeshs landsfader hävdade att alla i Bangladesh var ett folk.

1982 började adivasis organisera sig. Först i en relativt svag organisation som de hoppades skulle kunna vinna regeringens stöd, och 1993 i Bangladesh Adivasi Samity.

Tomas Marandi tycker själv att hans folk rönt få framgångar. Vårt besök ser han som en öppning, en liten möjlighet.

– Vi behöver samarbete, säger han. Både nationellt och internationellt. Vi måste vinna något någon gång. Att ni kom hit och besökte oss var en vändpunkt för mig, säger han. Nu kan jag se något slags hopp.

I svältmånadens land

Vi kuskar runt på dammiga vägar i norra Bangladesh, med cykelriksha eller "tempo" – en bangladeshisk variant av scootertaxi. Sitter på det öppna flaket i blåa blyade avgångar och pudrefint, vitt damm som letar sig in överallt.

Här i norr finns inte mycket khasland, bara så mycket att de jordlösa ibland kan ockupera och bygga sina hus där. Kanske ha en liten köksträdgård, några fruktträd och lite djur.

I Kurigram, ett av de allra fattigaste distrikten i landet, brer storböndernas konstbevattnade och konstgödslade fält ut sig vart vi än vänder blicken. Ris och vete, tobak, majs och sockerrör. Men mest ris. Högavkastande ris av kinesiskt ursprung, tillhandahållet av stora NGO:s (ickestatliga organisationer). Gröna fält där barfota lantarbetare sitter på huk och rensar ogräs eller kastar ut det vita konstgödslet för hand, och små pumphus ständigt jobbar för att hålla riset i vatten.

Svält och skulder

– Bönderna här odlar mycket, säger Mina Aktar, distriktsordförande i BKS. Men de är skuldsatta och när skörden är avslutad, måste de sälja det mesta för att kunna betala sina skulder...

I Kurigram är det ofta hungersnöd. Varje år innehåller de bangladeshiska tidningarna notiser om människor som svälter ihjäl.

– De flesta här vet vad "katikir monga" är säger Badrul Alam, generalsekreterare i BKF. Svältmånad.

När skulderna är betalda och det skördade är slut och nästa skörd inte är bärgad på långa vägar än, då inträffar katikir monga. Då söker sig många härifrån, tvingas till Dhaka eller andra städer för att leta efter arbete.

I de norra delarna av landet är många NGO:s verksamma. Allt från BRAC – landets största så kallade utvecklingsorgan, med anställda vars månadslöner kan

uppgå till 100 000 taka (nästan 20 000 kronor) – till Grameen bank och andra mikrokreditororganisationer. Och alla bidrar till böndernas skuldsättning i mindre eller större skala.

I många sammanhang har mikrokrediter framhållits som en lösning för de fattiga, men de historier vi hör i Kurigram säger oss något annat. Här – där svälten ofta är extrem – hjälper inte lånen människorna utan lockar istället in dem i en beroendesituation.

Besöken från indrivarna kommer ofta, indrivningsmetoderna är bryska, och hoten om polisanmälan för utebliven betalning hänger över de skuldsatta som ett tungt ok.

Hemgiften – en mardröm

Och så kommer historierna om alla svårigheter, en efter en. Män som övergivit sina fruar med pengarna de lånat och lämnar dem skuldsatta och utan försörjning, det förhatliga hemgiftssystemet som gör många till slavar, bristen på arbete...

Nästan alla vi träffar i norr är daglönare. De får gå till jordägaren och be om jobb på fälten. Kvinnorna betalas 15 eller 20 taka om dagen (tre eller fyra kronor)

Kvinnomöte i Kurigram.

Foto: Christina Lindström

och männen mellan 30 och 35 taka (sex till sju kronor). I allra bästa fall kan de få 50. Ber de om lön i förskott, för att hålla svälten borta, blir betalningen lägre.

– Vi gör vårt bästa för att hjälpa våra medlemmar, säger Mina. Vi tar ofta fall där kvinnorna blivit övergivna av sina män till domstol och det har stärkt kvinnorna här. Men på många platser började vi organisera nyligen.

Överallt dit vi kommer tycks hemgiftssystemet och möjligheten

till arbete vara de största problemen. Många tvingas sälja sin jord för att kunna gifta bort sina döttrar.

– Tänk om jag måste sälja min mark för att gifta bort en av mina döttrar, vad händer med de andra döttrarna då? säger Josna Rani, en kvinna i 40-årsåldern som vi träffar i Naitpara, en hinduisk by.

– Om någon har tre döttrar måste han spara 300 000 taka för att få dem bortgifta, säger en tunn man som reser sig efter Josna. Om någon däremot har tre söner kan han vara säker på att få 300 000.

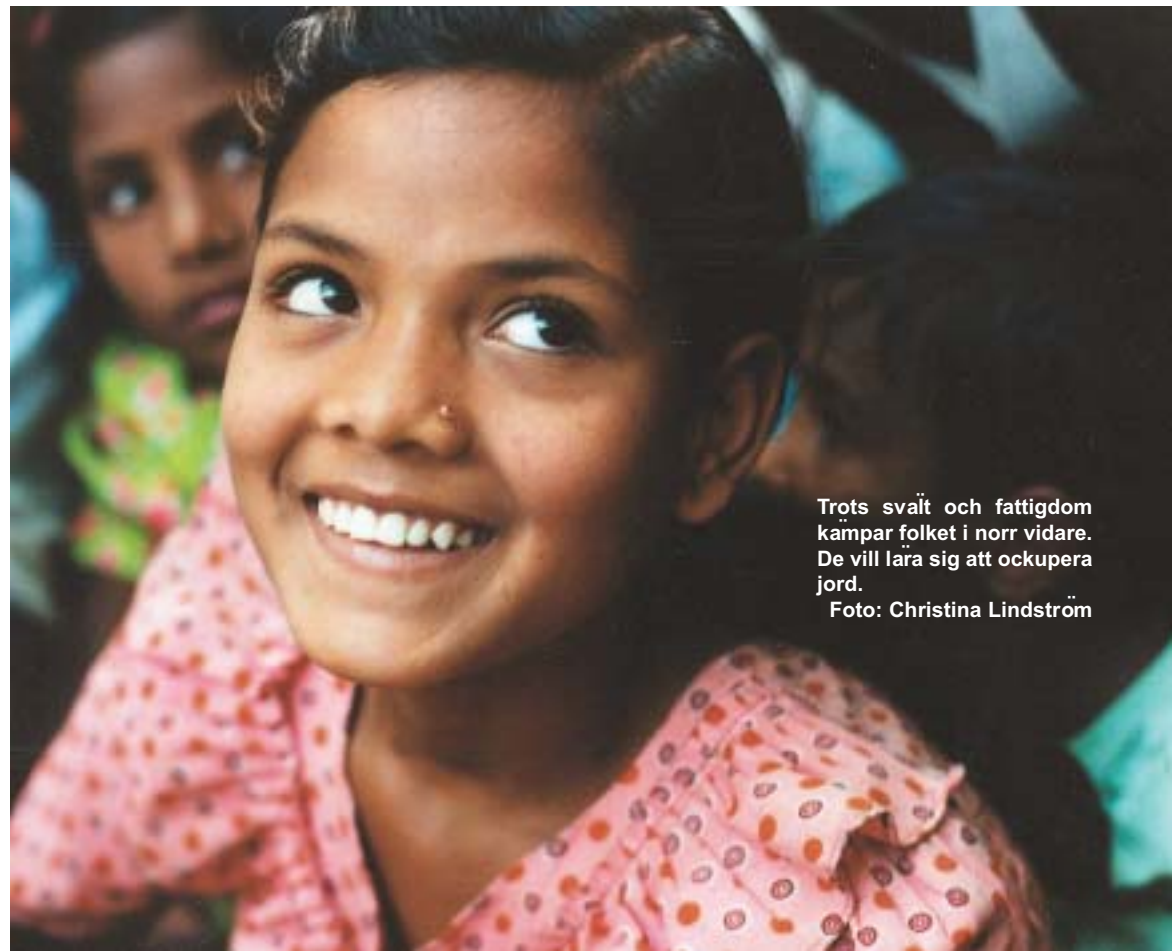
Hungern passiviserar

– Vi måste bygga en stark rörelse mot det strukturella förtrycket, säger Salauddin Rahel, en av de lokala ledarna i BKF. Det vet vi, men om jag är hungrig varje dag, hur ska jag då orka protestera?

En vecka senare åker vi ifrån landets "kornbod" på nylagda och asfalterade vägar, vägar skapade för att transportera det viktiga riset eller vetet eller grönsakerna till andra delar av landet. Delar där människor har råd att betala för det.

Och under tiden genomlider daglönarna en ny svältmånad.

Per Erixon

Trots svält och fattigdom kampar folket i norr vidare. De vill lära sig att ockupera jord.

Foto: Christina Lindström

”På 8 mars ska kvinnor inte arbeta”

– Doniya kishani!

– Ek ho, ek ho!

Världens kvinnor! Förener! Kvinnornas talkör hörs över fälten där allt annat är tyst och stilla i den dallrande hetta. Det är 8 mars och den internationella kvinnodagen firas för första gången av kvinnorna på char Hadi, en ockuperad ö i söder.

– Nästa år ska vi fira den här dagen över hela landet, på alla ställen där vi har kvinnogrupper, säger Doli Khan, ordförande i Bangladesh Kisani Sabha.

Kvinnorna har samlats under plåttaket i det hus som används som skola på ön. Det sjungs och dansas och kvinnorna njuter av det välkomna avbrottet i vardagsslitet.

– Tidigare har det bara varit medelklassens kvinnor i städerna som uppmärksammat 8 mars, säger Doli. Men vi måste vara internationella i vår kamp, eftersom kvinnor världen över lever under samma sorts förtryck och då är det självklart att vi firar internationella kvinnodagen även här.

På char Hadi har kvinnorna

arbetat med att bygga upp sin kvinnoorganisation sedan ockupationen startade för tio år sedan.

Kvinnorna i främsta ledet

Under de år som gått har de drivit kampanj mot hemgiftssystemet, månggifte och för kvinnors och mäns jämlikhet på alla plan. Och de har kommit en lång bit på vägen.

Här är kvinnorna starkare än på fastlandet, kvinnoorganisationen har en tyngd och kvinnorna är de som står i främsta ledet och försvarar ön mot de attacker som fortfarande kommer utifrån.

– Vi använder visselpipor för att signalera attack, förklarar Shahida. Och när signalen går samlas kvinnorna och gör motstånd. Detta är ett praktiskt sätt att stärka kvinnorna här.

Låt männen laga mat

Doli håller tal innan demonstrationen går en symbolisk runda utanför den provisoriska skolan. Hon berättar att kvinnor runt om i världen den här dagen går ut och för fram sina krav och att kvinnorna i

Foto: Christina Lindström

Kvinnornas arbetsbörda är dubbel. Efter dagens arbete med lerbrytning eller i jordbruket har de hemarbetet som väntar på dem.

Bangladesh också ska ta tillfället i akt och föra fram sina krav.

– Denna dagen ska vi fira, dansa, sjunga och låta männen jobba i hemmen, säger Doli. Ingen kommer att ge oss saker om vi inte ställer krav och vårt krav blir till att börja med att kvinnorna inte ska jobba den här dagen.

Och Dolis förslag blir mottaget med förtjusning. Trots att kvinnorna här har det bättre än innan de genomförde ockupationen så är fortfarande det dubbla arbetet betungande. Kvinnorna jobbar precis som männen på fälten och dessutom har de ansvaret för hemmet och matlagningen, sysslor som tar tid. Vissa tvingas gå långt bara för att hämta rent vatten och sedan samla ved för att få igång ugnen.

Dagen efter samlas både män och kvinnor till ett stort möte och återigen tar Doli upp kvinnokravet. Männen lovar att de ska ställa sig vid spisen och låta kvinnorna fira sin dag nästa år.

Ensam försörjare stöttas

Men även här finns kvinnor som blivit övergivna av sina män och som ensamma tvingas bära hela bördan för att försörja sina barn. Som Roshana till exempel. För ett

år sedan stack hennes man och lämnade henne ensam med fyra barn.

– Jag tror inte han kommer tillbaka, säger hon lite uppgivet. Han var lat och har säkert redan gift om sig.

Nu tar hon hand om jorden själv och om det inte var för det stöd och den hjälp hon får av andra på ön skulle hon nog inte klara sig ensam. Grannarna och de andra i kvinnokommittén ger henne mat och lånar henne pengar när hon behöver det.

– Jag önskar att jag hade råd att köpa några gäss, eller en ko så att jag kunde få mjölk, säger Roshana som trots motgångarna inte ger upp.

Sammanhållningen är det viktigaste kvinnorna på ön har och de arbetar hela tiden för att få med de unga flickorna i kampen. Det handlar om att medvetandegöra och att hela tiden trycka på för att få igenom förändringar.

– Här finns en större medvetenhet och kvinnorna är stärkta av sitt arbete i kvinnokommittén, säger Doli. Men fortfarande finns det mycket kvar att göra och att fortsätta fira internationella kvinnodagen blir ett steg i den riktningen.

Christina Lindström

Roshana är nu ensam försörjare för sig och sina fyra barn, sedan mannen stack för ett år sedan.

Foto: Christina Lindström

Här ökar H&M sin profit

– Jag tvingades arbeta från åtta på morgonen till klockan sex nästa morgon. Sen fick jag gå hem och vila lite och så var jag tvungen att gå tillbaka till fabriken och börja ett nytt pass klockan åtta igen.

Det säger Shabana, 30 år, som syr shorts åt Hennes & Mauritz på Debonaire Fashions Ltd i Dhaka, Bangladesh. Vi träffar Shabana och tolv andra klädarbetare från Debonaire på ett litet fackföreningskontor i Dhaka.

De har smugglat med sig märken som sys fast i kläderna, svarta och röda märken med bokstäverna L.O.G.G. eller H&M. Att de producerar åt just H&M råder det ingen tvekan om och det är inte heller något Hennes & Mauritz förnekar.

Under punkten "Workers rights" 4.2.2 i H&M:s så kallade "uppförandekod" (de riktlinjer som H&M förväntar sig att deras

underleverantörer ska följa) kan man läsa följande: "Weekly working time must not exceed the legal limit, and overtime work should always be voluntary and properly compensated".

Fackanslutna kickas

I uppförandekoden står det dessutom att arbetarna ska ha rätt att "fritt organisera sig" och "förhandla kollektivt". Ett uttalande som står i skarp kontrast till det arbetarna på Debonaire berättar.

Av de drygt 800 personer som arbetar på fabriken är ungefär 40 organiserade i en fackförening.

– Arbetsgivaren vet inte om att vi är organiserade. Skulle de veta det fick vi sparken, säger Shabana.

Trots H&M:s försäkringar om att de förbättrat villkoren för de klädarbetare som producerar åt dem visar det sig gång på gång att arbetsvillkoren är urusla och Debonaire Fashions är bara det senaste exemplet.

När vi träffar Shabana i Dhaka

har hon under de senaste tretton dagarna arbetat sju hela nätter (08.00–06.00 morgonen därpå) och sex dagar mellan 08.00 och 22.00.

– Om jag vägrar skulle arbetsgivaren sparka mig, svarar hon när jag frågar. Andra har råkat ut för det tidigare, så jag vet. Om jag kommer femton minuter för sent efter att ha arbetat en hel natt sätter arbetsgivaren ett märke på mitt kort och om jag får tre sådana märken drar de en dags lön.

Den månatliga bonusen dras då arbetarna kommer för sent, är sjuka eller inte uppfyller den "kvot" de blivit ålagda att klara under en dag. Shahidul – en annan av arbetarna vid Debonaire –

säger till exempel att hans kvot dagen innan vi träffas var 120 "delar" i timmen men att han bara lyckades hinna med 110 och att arbetsledningen hotade med avsked.

– För att hinna med

vad de lagt på mig var jag tvungen att arbeta till tio på kvällen utan att få kompensation för övertid! säger Shahidul.

Vill inte vara med och betala

För att inte de krav och uppförandekoder som de multinationella företagen ställer ska försämra arbetarnas situation ännu mer måste de vara med och betala för förbättringarna, något de flesta vägrar att göra. Istället blir kraven ytterligare en press.

H&M upptäckte i december att Debonaire inte följde lagstiftningen vad gäller arbetstider och efter det införde ledningen på Debonaire ett parallellsystem för arbetarnas närvarokort. På det ena kortet – det som visas upp för köparna – förs de lagstadgade arbetstiderna in och på det andra, det inofficiella kortet, förs de verkliga arbetstiderna in. Små märken på de officiella korten hjälper arbetsgivaren att hålla ordning.

Besöken från köparna kommer

Kvinnliga klädarbetare i Dhaka, Bangladesh. Bilden är dock inte från Debonaires fabrik.

oregelbundet men – enligt arbetarna – är ledningen alltid förvarnad.

– Vi vet aldrig när de kommer men en eller två timmar innan ankomsten talar ledningen om det för oss. Då passar de på att städa och så säger de åt oss att vi ska säga att vi arbetar mellan klockan åtta på morgonen och sju på kvällen, varav de sista två timmarna utgör övertid.

De arbetare vi träffar vill ha kvar sina jobb på Debonaire, de tycker trots allt att fabriken är bättre än andra ställen de varit på, men arbetstiderna är det stora problemet.

– Vi behöver arbete, säger de. Men vi vill ha en rättvis lön, en levnadslön, och vi vill ha en dag ledigt i veckan. Dessutom blir vi trötta av att arbeta hela natten!

"Bökigt" med Debonaire

Vad säger då Ingrid Schullström som bland annat är miljöansvarig på Hennes & Mauritz och en av dem som arbetat länge med både Bangladesh och företagets uppförandekoder?

– Vi har "bökat" med Debonaire Fashions ett tag, svarar hon när jag ringer henne i mitten av april. I november-december förra året fick vi rapporter från en lokal fackförening, via en NGO, om att allt inte stod rätt till där. Vi hade personal där nere och de såg till att arbetarna fick ut sin övertidsersättning.

– Jag tror inte det här stämmer, det du säger, fortsätter hon när jag berättar om de arbetstider Shabana berättat om. Vi har pratat kontinuerligt med ledningen där. Vi är medvetna om att det finns problem

men för oss känns det här som du säger konstigt...

På min nästa fråga, vad Hennes & Mauritz gör när de uppdragar att det finns problem på en fabrik, som till exempel på Debonaire, svarar Ingrid Schullström att de dragit ned kvantiteten, men enligt henne inte som ett straff riktat mot fabriken utan som ett stöd för arbetarna.

– Ja, för att sätta mindre press på dem vad det gäller arbetstiden, säger hon när jag undrar. Det plus att vi har varit på plats och pratat med cheferna.

Och uppförandekoderna då? De som ska gälla på de fabriker som H&M låter producera på. De som företaget viftar med så fort kritik riktas mot dem? De uppförandekoder som arbetarna på Debonaire aldrig sett till.

– I början sattes de upp på fabriken, säger Ingrid Schullström, men det är ett sånt krångligt språk och många kan dessutom inte läsa...

Så mycket längre kommer vi inte. Det är alltså så här det ser ut, nästan fyra år efter det att H&M började "förhandla" med den svenska Rena kläder-kampanjen och fem år efter det att företaget kritiserades i ett tv-program i SVT för de undermåliga villkor som råder där företagets kläder produceras i Bangladesh, Kina och Filippinerna. Frågan som automatiskt dyker upp är om uppförandekoderna bara fungerar som ett sätt att tysta den kritik som riktats mot ett av Sveriges mest lönsamma företag.

Per Erixon

Läs mer om detta i Carina Carlströms bok "Världen i din ficka" utgiven på Federativs förlag.

”Folkets blod kommer att flyta i pipelines”

I mars genomfördes en veckolång marsch i protest mot amerikanska Unocals exploatering av Bangladesh gasfyndigheter och planerna på att dra pipelines till Indien.

– Vi kan aldrig tillåta gasexport genom pipelines, säger Tofazzal Hossain. Oavsett vilken regering som sitter vid makten så kommer vi att göra motstånd!

Tofazzal Hossain och Saiful Huq arbetar med tidskriften Agrani, en vänsterinriktad månadstidskrift i Dhaka. Båda två var med på ”den långa marschen” till Bibiyanas gasfält, trettio mil nordost om huvudstaden.

Marschen engagerade studenter, jordlösa, arbetare och intellektuella. Vid det avslutande mötet i närheten av de stora gasfälten deltog mellan tio- och tolv tusen människor.

– Nu har vi gett regeringen ett nittio dagars ultimatum, säger Saiful Huq. De måste bestämma sin politik nu. Om de inte svarar positivt kommer vi att trappa upp våra aktioner.

Folkliga protester

Marschen – som leddes av ”Nationella kommittén till skydd för olje- och gasresurserna” (en folkrörelse mot landets nuvarande energipolitik) initierades ursprungligen av Left Democratic Front (LDF), ett samarbetsorgan för vänstergrupper i landet. Den 15 november, när den nuvarande BNP-regeringen deklarerat att den skulle fatta ett definitivt beslut om samarbete för gasexport med Unocal, kallade LDF till generalstrejk. En strejk som inte bara

handlade om gasexport och utlandsberoende, utan även krävde stopp för privatiseringar och den politik som slår mot den fattiga delen av befolkningen.

– Regeringen har ännu inte lyckats skriva under det slutgiltiga dokumentet om gasexport, säger Saiful Huq. Och det beror enbart på det folkliga motstånd vi lyckats mobilisera. Nu försöker de fördröja hela processen.

Landets behov först

Att det fanns stora gas- och oljefyndigheter i Bangladesh upptäcktes redan i början av 1960-talet. Inte förrän tjugo år senare började prospekteringen och utvinningen av fyndigheterna. Kontrakten mellan landets regering och olika multinationella bolag började skrivas under 1991.

Bara under 1996 skrev till exempel den regering som leddes av Awami League under sju kontrakt. Ännu finns dock inget kontrakt för export av gasen via pipelines, men besöken från amerikanska medlare har intensifierats de senaste åren.

Enligt Saiful Huq var processen om gaskontrakten med de utländska bolagen allt annat än transparent.

– Vi har ett parlament, säger han, men kontrakten om gas diskuterades inte där. Det har varit mycket korruption.

Många av de vänstergrupper, folkrörelser och gräsrotsorganisationer som nu mobiliserar mot kontrakten med multinationella företag som Unocal, Shell och Cairn Energy är överens om att landets behov borde komma i första hand.

– Närmare åttiofem procent av befolkningen i Bangladesh saknar tillgång till gas, säger Saiful. Detta borde vara regeringens huvudsvar!

Nu kräver koalitionen att regeringen ska ta initiativ till att förse alla hushåll i landet med gas och också använda gasen för produktion av elektricitet.

– Mycket av landets drivmedel skulle dessutom kunna utgöras av gas, omvandlad till flytande form, säger Tofazzal Hossain. På det sättet kan vi slippa en hel del import av bensin, bli mer oberoende och dessutom slippa luftföroreningar.

– Vad regeringen gör nu är att försöka tjäna pengar att stoppa i sina egna fickor, säger Saiful. Deras intresse utgörs av den provision på ungefär femton procent som avtalen ger!

USA kan destabilisera

Ett huvudkrav från koalitionen är att all utveckling, produktion och marknadsföring av den bangladeshiska gasen ska ske genom det nationella Bangladesh Petroleum Exploring Companies (Bapex). Ytterligare en fördel skulle vara att kostnaderna skulle minska eftersom landet slapp köpa tillbaka sin egen gas av de multinationella bolagen, vilket är fallet just nu.

– Men regeringen är under stor press från Internationella valutafonden (IMF), Världsbanken och de stora bolagen, säger Saiful.

– I mitten av mars hade vi besök av en högt uppsatt, amerikansk minister och hon hoppades att

regeringen ska kunna ge ett definitivt besked om export via pipelines i början av maj.

Både Saiful Huq och Tofazzal Hossain tror att USA och de multinationella bolagen söker ett annat alternativ än BNP-regeringen om den misslyckas med att tillmötesgå de amerikanska och europeiska intressena i gasfrågan.

– De har investerat under många års tid och vill naturligtvis ha tillbaka insatsen med ränta, säger Saiful. Export till Indien via pipelines är det snabbaste sättet för dem att tjäna pengar.

– BNP kom till makten för att de multinationella bolagen trodde på dem, men nu har regeringen varit tvungna att backa en bit på grund av det folkliga motstånd vi lyckats mobilisera. Om de misslyckas kommer de utländska intressena att leta efter ett annat alternativ, det är vi säkra på. Och då är det mycket möjligt att de försöker destabilisera situationen i landet...

”Blir det pipelines till Indien är det inte vår gas som kommer att flyta där utan det bangladeshiska folkets blod” lyder en av de slogans som folkrörelserna mot gasexport använder sig av.

Per Erixon

SAC:s kontakter med Bangladesh

Första gången SAC fick kontakt med de stora bondeorganisationerna i Bangladesh var 1998. Då träffade Per Erixon dem under några dagars tid i Dhaka. Våren år 2000 besökte Per Erixon och Saman Ali de öar som tiotusentals jordlösa bönder ockuperar i de södra delarna av landet med stöd och hjälp av sina organisationer. I år gjorde Per Erixon, Saman Ali och Christina Lindström ett återbesök i söder, men reste också runt i de norra distrikten i landet, i Kurigram och Dinajpur, en helt

ny erfarenhet. I Dhaka träffade de klädarbetare, diversearbetare och motståndare till export av landets gas via pipelines. Vill du stödja de jordlösa i Bangladesh kan ekonomiska bidrag sättas in på **pg 80 99 23-6** (SAC:s solidaritetsfond). Märk talongen ”Jordlösa i Bangladesh”. Vill ert LS eller förening beställa föredrag med bildvisning eller få mer information kan ni vända er till SACs u-info, SAC, Box 6507, 113 83 Stockholm. Telefon: 08-673 36 14, e-post: uinfo@sac.se Denna information är producerad med ekonomiskt bidrag från Sida.